

Prilozi teorijama rata i mira

Izvorni znanstveni rad
UDK 327.57(4-11)

Istočnoevropski sustav sigurnosti

RADOVAN VUKADINOVIĆ

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Sažetak

U doba kad je definitivno pokopan istočnoevropski socijalistički sustav, nekadašnje zemlje socijalizma nastoje pronaći putove koji će ih voditi kvalitetno novom shvaćanju mira i sigurnosti. Postojeće unutarnje nestabilnosti koje se sve više osjećaju — pad životnog standarda, pad proizvodnje, porast nezaposlenosti — traže nov politički pristup i sličnog saveznika ili savezništva. U toj novoj situaciji kad nove demokracije traže mogućnosti što bržeg zadovoljavanja unutarnjih zahtjeva, vanjskopoličke realnosti dolaze sve više do izražaja. Pritom se posebno ističe pitanje restrukturiranja odnosa sa Sovjetskim Savezom. U drugom krugu promjena koje treba izvršiti nalaze se pitanja vezana uz uspostavljanje novih odnosa između bivših članica socijalističke alijanse. Umjesto dogmatiziranog, ideološki »utemeljenog« prijateljstva, sada se stvaraju uvjeti za izgradnju normalnih dobrosusjedskih i prijateljskih odnosa. Stvaranje mehanizma i razvijanje raznih oblika subregionalne suradnje promatra se u zemljama Istočne Evrope kao sredstvo pomoću kojeg će se jednoga dana ući u Evropsku Zajednicu i sve njezine aktivnosti i institucije. Gotovo sve zemlje novih demokracija izjavljuju da je to njihov krajnji cilj i da su spremne prihvatiti sve kriterije koje postavlja EEZ.

U poslijeratnoj Evropi blokovska podjela, koja se temeljila na ideološkim, političkim i socijalno-ekonomskim razlikama, dovela je do stvaranja dva različita modela sigurnosti: zapadnoga i istočnoga. Okupljene oko dvije vodeće supersile, evropske države su punih četrdeset godina gradile svoja drukčija shvaćanja sigurnosti zasnovana na različitim videnjima opasnosti, prijeteće i potencijalnih protivnika.

Sigurnost država bila je shvaćena kao temeljna odrednica ne samo vezana uz njihove nacionalne interese već i kao osnovna crta razgraničenja između dva različita evropska pola. Zapadni sustav, konstruiran oko NATO-a, težio je izgradnji brojnih institucija koje su trebale pokazati snagu sjeveroatlantskog povezivanja, prije svega s Amerikom, dok je istočni sustav sigurnosti nastajao najprije na temelju

bilateralnih veza istočnoevropskih zemalja sa Sovjetskim Savezom, da bi tek 1955. godine nastao i vojno-politički mehanizam suradnje — Varšavski ugovor.¹

Slabljenjem hladnog rata i izgradnjom politike detanta, uz sva krivudanja i povremene padove, stvarali su se ipak novi uvjeti za drukčija razmišljanja o sigurnosti evropskog kontinenta. Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji unijela je tu značajne nove elemente, otvarajući prostor za ravnopravni dijalog svih evropskih zemalja, SAD-a i Kanade.

No, taj novi oblik evropske kolektivne sigurnosti, koji je tek trebao dobiti svoje konture, u trenutku lomljenja socijalizma kao društveno-političkog sustava, nije mogao zahvatiti novu problematiku sigurnosti i razriješiti nove dileme koje su nastale na Zapadu i na Istoku Evrope.

1. Elementi istočnoevropske sigurnosti

Raspad istočnoevropskog modela socijalizma otvorio je put višepartijskom sustavu, slobodnom tržištu i većem poštivanju ljudskih prava, ali je uz te unutarnje promjene, došlo i do potpuno novih odnosa na međunarodnom planu. Zemlje Istočne i Srednje Evrope, uz sve složenosti unutarnjih pretvorbi, traže mogućnosti i za novu vojnu i međunarodnu politiku.

U doba kad je definitivno pokopan bivši socijalistički sustav, ujedinjena je Njemačka, svakim danom smanjuje se sovjetska fizička prisutnost u Istočnoj Evropi, a Zapadna Evropa polako razmišlja o reorganizaciji svog vojno-političkog sustava. Nekadašnje zemlje socijalizma, pak, nastoje pronaći putove koji će ih voditi kvalitetno novom shvaćanju mira i sigurnosti.

Raspuštanjem Varšavskog ugovora prekinuta je i zadnja formalna karika koja je okupljala bivše socijalističke države, te se brojna nastojanja, na raznim razinama, da se što prije potraži neki čvršći temelj za rješavanje vojno-političkih pitanja čine posve razumljivima. Zemlje koje su više od četiri desetljeća bile sasvim podređene sovjetskoj politici ili su kasnije formalno »ravnopravno« djelovale u Varšavskom ugovoru, koji je izravno težio realizaciji sovjetskih strategijskih interesa, ne mogu danas ni jednostavno ni lako zamisliti svoju budućnost bez nekih oblika međusobnog povezivanja.

Iako još nikome nije jasno kakavu formu bi trebalo imati to novo povezivanje, kakve bi veze bile najbolje, kakav kriterij za stvaranje saveza bi bio presudan, očita je stanovita užurbanost zemalja Istočne i Srednje Evrope da što prije dobiju neka nova dodatna jamstva za svoju sigurnost.

Postojeće unutarnje nestabilnosti, koje se sve više osjećaju — pad životnog standarda, pad proizvodnje, porast nezaposlenosti, sve veća politička nestabilnost — traže nov politički pristup i sličnog saveznika ili savezništva. Ako se tim pro-

¹ Vidi detaljnije R. Vukadinović, *Odnosi među evropskim socijalističkim državama: SEV i Varšavski ugovor*, Zagreb, Školska knjiga 1970.

blemima dodaju i nacionalizmi koji haraju Istokom Evrope, unutarnji i vanjski konflikti, dolazak izbjeglica s raznih strana, moguća ekološka katastrofa, kao i opća demoralizacija, posebice mladog dijela stanovništva, tada je jasno da se na horizontu ocrtavaju ozbiljni razlozi za zabrinutost.

Formalno danas tim zemljama ne prijete nikakve izvanjske opasnosti. Nitko ne namjerava pokušati nametati neki model društvenog uređenja, niti se pak, bar za sada, vide predznaci većih teritorijalnih revindikacija. Međutim, složenost unutarnjih problema, koji se u nekim zemljama mogu lako povezati s pitanjem međususedskih odnosa, toliko je očividna da nema sumnje da je istočni dio evropskog kontinenta veoma daleko od mirnog razvoja i da će trebati učiniti mnogo da bi dosegao razinu Zapadne Evrope.

a) *Restrukturiranje odnosa*

U toj novoj situaciji, kad nove demokracije traže mogućnosti za što brže zadovoljavanje unutarnjih zahtjeva, vanjskopolitičke realnosti dolaze ipak sve više do izražaja. Već danas je jasno da je, primjerice, *pitanje restrukturiranja odnosa sa Sovjetskim Savezom* ključno pitanje za sve države bivše članice Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV-a) i Varšavskog ugovora. Pobjedom građanskih stranaka na izborima nestala je ideološka povezanost, a nakon toga rasformiran je SEV, a ubrzo je i navodni vojno-politički koordinator, Varšavski ugovor, doživio istu sudbinu. Međutim, dok je ideologiju, koja je poslije rata došla iz Sovjetskog Saveza bilo lako odbaciti, gospodarska i vojno-politička pitanja nije tako jednostavno riješiti.

Gospodarsku povezanost, koja se stvarala desetljećima, i usmjerenost tih privreda, teško je sada mijenjati. Prelazak na konvertibilna plaćanja stvorio je bivšim istočno-evropskim saveznicima brojne probleme u odnosima sa SSSR-om, koji, s druge strane, zbog svoje katastrofalne gospodarske situacije, drastično smanjuje i kupovanje u Istočnoj Evropi. Gotovo svaka od bivših sovjetskih saveznica sa strahom se pita koliko će to smanjenje utjecati na pad vanjsko-trgovinske razmjene i na povećanje nezaposlenosti.² Vrijeme jeftinih sovjetskih sirovina i goriva odavno je prošlo, a umjesto cijena na načelu »uzajamne bratske pomoći«, trgovinska razmjena obračunava se u dolarima. Osim toga, zemljama Istočne i Srednje Evrope, koje su godinama bile udaljene od tijekova svjetskih gospodarskih kretanja, teško je pronaći tržišta za svoje robe čija je kvaliteta gotovo uvijek ispod zapadnih standarda. Ulazak stranog kapitala još uvijek je marginalan, osim u slučaju Mađarske, a otpis dugova (Poljskoj) ili djelovanje londonskog BERD-a tek treba pokazati prave rezultate u budućnost.

Na vojno-političkom planu restrukturiranje odnosa sa Sovjetskim Savezom za neke istočnoevropske zemlje (Češko-Slovačku, Poljsku i Mađarsku) znači prven-

² Centrosearch: *Central European Update and Investment Overview*, April 1991. Budapest 15—19.

stveno brzo povlačenje ostataka sovjetskih vojnih snaga. To će biti i formalni kraj svih vojno-političkih veza i dokaz da je izboren nacionalni suverenitet, za koji su se godinama zalagale sve antikomunističke snage. No, istodobno, uz fizičko povlačenje, traže se i neka nova jamstva nacionalne suverenosti.

Svim bivšim sovjetskim saveznicima jasno je da sovjetskim napuštanjem Istočne i Srednje Evrope u Evropi nastaje veliki vojno-strategijski vakuum i da je evropska ravnoteža definitivno napuštena, kao i da te zemlje ne mogu nadomjestiti nekadašnju sovjetsku prisutnost. Velika Njemačka na Zapadu, uklopljena u Evropsku zajednicu, i Sovjetski Savez, koji je u fazi svog imperijalnog raspada, mora su koja pritišće istočnoevropske političare.

Poruke koje su dolazile s raznih strana i koje su pledirale za stvaranje novih saveza triangularnog ili pentagonalnog oblika³, ohrabrine su političke krugove u tim zemljama, ali sve to ne može vratiti nekadašnju evropsku ravnotežu, na kojoj se dijelom temeljila i sigurnost tih država.

Istočnoevropskim političkim snagama, koje danas djeluju na čelu svojih država, nova velika Evropa je jasan cilj. Sve su one spremne učiniti sve što je potrebno da se ubrzaju koraci i da se krene u Evropu. Istodobno, ta velika Evropa trebala bi ujedno biti rješenje za sve unutarnje probleme, kao i za probleme vojno-političke sigurnosti. Evropa koja bi htjela preuzet jamstva sigurnosti bilo putem NATO-a, Zapadnoevropske unije ili neke buduće evropske zajednice, smatra se najsretnijim rješenjem koje bi bilo, misle na Istoku, i najlakše ostvariti.

Čak i ključno pitanje koje se u početku stvaranja novih demokracija činilo gotovo nerješivim — može li i Sovjetski Savez pretendirati na ulazak u veliku Evropu, danas se dočekuje s manje odbojnosti. Vjerojatno su dubina sovjetske krize i sve opasnosti koje su na vidiku ubrzali razmišljanje o tome da je za sve u Evropi važno da se sve evropske zemlje nađu u zajedničkoj strukturi koja bi imala i najveće mogućnosti da rješava zajednička evropska pitanja.

No, ostvarenje te želje za velikom Evropom, koja bi trebala riješiti probleme sigurnosti, a samim tim i pomoći u stvaranju novih odnosa sa Sovjetskim Savezom, zasad je vrlo daleko. Zbog toga i bivši sovjetski saveznici vrlo oprezno govore o svojim videnjima buduće sigurnosti, tvrdeći da, ukoliko sovjetska politika pruži jamstva sigurnosti, nema potrebe da se ulazi, na primjer u NATO. Međutim, objektivniji politički djelatnici na Zapadu i Istoku odmah će podsjetiti da nitko u NATO-u ovoga trenutka i ne pomišlja da uključi neku članicu bivšeg Varšavskog ugovora u svoju strukturu.

b) Stvaranje novih odnosa u Istočnoj Evropi

U drugom krugu promjena koje treba izvršiti nalaze se *pitanja vezana uz uspostavljanje novih odnosa između bivših članica socijalističke alijanse*. Sustav

³ Vidi jedan od prvih prijedloga takve vrste u: Zbigniew Brzezinski, »Post Communist Nationalism«, *Foreign Affairs*, Winter 1989. str. 18—19.

društveno-ekonomskih i političkih odnosa, koji je bio nametnut izvana, nametnuo je i tzv. obavezno prijateljstvo istočnoevropskim zemljama, kako sa Sovjetskim Savezom, tako i u njihovim međusobnim odnosima. Danas, kad nema više lidera, a niti okvira bivše suradnje, na nov način se postavlja pitanje kako zemlje Istočne i Srednje Evrope mogu međusobno surađivati. Umjesto dogmatiziranog, ideološki »utemeljenog« prijateljstva, stvaraju se uvjeti, možda prvi put u povijesti ovih regija, da se izgrade normalni dobrosusjedni i prijateljski odnosi. Sve ono što su zajednički preživjeli u godinama staljinizma i realsocijalizma povezuje različite narode ovog dijela Evrope, a borba za novu demokraciju u uvjetima promjena stvara realnu potrebu izgradnje tješnjih odnosa. Oni ovoga puta nisu diktirani niti ideološkim niti nekim drugim, višim, razlozima, već proizlaze jednostavno iz potrebe da se zbog teškoća u kojima se te zemelje nalaze traže zajednička rješenja.

Radna zajednica Alpe Jadran još u vrijeme postojanja evropske blokovske podjele bila je oblik međunarodne suradnje zemalja različitog društvenoekonomskog uređenja i vojno-političke pripadnosti.⁴ Iz nje se na stanovit način razvila Pentagonalna (Italija, Austrija, Češko-Slovačka, Jugoslavija i Mađarska), u koju se želi uključiti i Poljska. Tu je i Dunavski komitet koji okuplja podunavske zemlje, a i novi oblik triangularnog djelovanja: mađarsko-češkoslovačko-poljski savez.

Svi ti novi oblici međunarodne suradnje, kojima se može pribrojiti i ekonomska crnomorska zona, kao i ideje o baltičkoj suradnji, najbolji su dokaz potrebe za pronalaženjem novih putova djelovanja. Stari svijet se srušio i nove demokracije ne mogu živjeti izolirano niti pak u pukom iščekivanju da se otvore vrata Evropske zajednice. Zainteresirane zemlje u novim uvjetima traže mogućnosti za samostalno i slobodno kooperativno djelovanje na međunarodnom polju.

Pritom se uz ovo širenje oblika suradnje neprestano ističe da se radi o dobrovoljnom povezivanju, nastajanju konzultativnih oblika djelovanja i da ni jedna od novih institucija nema namjeru, a gotovo niti objektivnu mogućnost, da se pretvori u neku vrstu vojno-političkog bloka.

Nova subregionalna suradnja na području Istočne i Srednje Evrope, obiluje potpuno novim karakteristikama. Riječ je o regiji koja upravo zbog vanjskih razloga nije mogla u prijašnjem sustavu razvijati takve oblike aktivnosti. Sovjetska politika nakon drugoga svjetskog rata u začetku je ugušila ideje o balkanskom savezu ili pak o poljsko-čehoslovačkoj federaciji, uvjereni da bi nastanak oblika povezivanja sovjetskih saveznika, odnosno tada zemalja narodne demokracije, štetio sovjetskim interesima. Temeljeći ukupan razvoj na sovjetskim direktivama zemlje ovog područja na planu ukupne, a posebno vojno-političke suradnje, bile su u potpunoj podređenosti SSSR-u.

Nije stoga čudno da sovjetska politika, i u ovim novim oblicima okupljanja, ne nalazi previše razloga za zadovoljstvo. Istina, još uvijek nema čvrste koncepcije tzv. sovjetske istočnoevropske politike. Iz raznih središta sovjetskog državnog i poli-

⁴ R. Vukadinović, »Evropski izazovi i jugoslavenske opcije«, *Politička misao* 1/1990, str. 95-100.

tičkog aparata dolaze različiti signali, ali je ipak primjetan stanoviti oprez u ocjenjivanju postignutog stupnja regionalizma.

Glavna opasnost vidi se u stvaranju novog *cordon sanitaire* oko Sovjetskog Saveza, čime bi sovjetska politika bila izolirana, a prostor Zapadu bio bi otvoren. U Moskvi se vjeruje da bi i regionalni oblici okupljanja također mogli postati temelj za takav *cordon* koji bi ojačao zemlje regiona u njihovom uvjerenju da je Zapad za njih jedino rješenje i da stalnim udaljavanjem od Sovjetskog Saveza mogu brže kročiti prema željenom cilju.

Iz toga proizlaze i opasnosti od smanjivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih veza, a nakon toga i stvaranja uvjeta za drugačije razmatranje sigurnosti. Prema nekim sovjetskim mišljenjima, svi oblici subregionalne suradnje tek su prelazna rješenja prema stupanju u zapadne institucije, bilo u NATO, bilo u Evropsku zajednicu. Na taj način na granicama Sovjetskog Saveza našao bi se Zapad i ne bi bilo više nikakve tampon-zone između jedine evropske vojno-političke organizacije, NATO-a, i sovjetske države.

Ta zabrinutost postaje još razumljivija ako se ima na umu proces raspada sovjetskog imperija, kretanja na Baltiku, moguće polarizacije u Bjelorusiji i Ukrajini. Sovjetska kriza, koja traje i koja će sasvim sigurno poprimiti još teže oblike, dovoljno je duboka i bez izvanjskih promjena koje bi u Moskvi ocijenili kao daljnje slabljenje sovjetskih međunarodnih pozicija.⁵

Zemlje Istočne i Srednje Evrope u novoj subregionalnoj suradnji vide prvenstveno šansu za lakše rješavanje postojećih problema. Bilo da se radi o ekonomskim ili pak o političkim pitanjima, vjeruje se da je ta suradnja korisna i poželjna i da svakoj od zemalja sudionica otvara mogućnosti lakše realizacije nacionalnih ciljeva.

To je istodobno i prilika da se Evropskoj zajednici pokaže stupanj moguće suradnje evropskih zemalja Istoka i da se upravo na toj, prolaznoj, ocjeni dobije viza za ulazak u Evropu. Naime, ni jedna od novih demokracija ne vidi u subregionalnoj suradnji krajnji cilj. One shvaćaju tu suradnju kao sredstvo pomoću kojega će jednoga dana ući u Evropsku zajednicu i sve njezine aktivnosti i institucije.

c) Ulazak u Evropu

Upravo u tom sklopu mogu se promatrati i sva pitanja koja se odnose na ulazak u Evropu. Sve zemlje novih demokracija spremne su ući u Evropsku zajednicu i ona je po njima jedino i najbolje rješenje. One shvaćaju da je nemoguće tražiti samo ekonomske koristi, odnosno samo ekonomsko članstvo, i spremne su prihvatiti i političke i vojne oblike evropske suradnje. Uvjerene da će svojom regional-

⁵ Razmatrajući novi međunarodni sustav sigurnosti češko-slovački predsjednik Vaclav Havel istakao je da u novi sustav mora svakako biti uključen i Sovjetski Savez. Po Havelu, novi sustav bi trebao biti sastavljen od tri skupine država: članica NATO-a, evropskih neutralnih i nesvrstanih zemalja, te postkomunističkih država istočne i Srednje Evrope. *Polityka*, Warszawa 4. 5. 1991. str. 2

nom suradnjom, kao i unutarnjim razvojem ispuniti uvjete za prijem u Evropsku zajednicu, nove demokracije ipak računaju da će jednoga dana i same postati članice EZ. Mađarska, primjerice, koja je najbliža takvoj mogućnosti, očekuje taj veliki događaj u razdoblju između 1996. i 1998., dok će sve ostale zemlje svakako morati duže čekati.⁶

To praktički znači da unatoč svim dobrim željama i spremnosti da prihvate evropske normative, pitanja, među kojima su i ona vezana uz rješavanje sigurnosti, ostaju za neko drugo vrijeme. Ili, točnije rečeno, u Istočnoj i Srednjoj Evropi sve češće postavlja se izravno pitanje: kako na multilateralnim temeljima ostvariti nova sigurnosna rješenja.

2. *Mogući modeli sigurnosti u Istočnoj Evropi*

Model sigurnosti u kojem bi se ponovno na okupu našle sve zemlje koje su nekada gradile socijalizam zajedno sa Sovjetskim Savezom više nitko ne želi obnoviti. I to ne samo u Istočnoj Evropi nego ni u Sovjetskom Savezu. Iako sovjetska politika ne naznačava precizno što bi htjela vidjeti u istočnoj i Srednjoj Evropi, o nekom novom Varšavskom ugovoru nitko i ne razmišlja. Uostalom, čak i najdogmatskijim snagama u Sovjetskom Savezu jasno je da su s Gorbačovljevom politikom otišla vremena kad je Sovjetski Savez gotovo slobodno raspolagao svojim evropskim saveznicima.

a) *Sovjetski pogled na istočnu Evropu*

Moskovski analitičari, prateći današnja kretanja u zemljama novih demokracija, ni sami nisu svjesni nekih dilema. Jedna od njih je i to da li su zapravo sve promjene nastale kao rezultat slabosti Svojetskog Saveza i spremnosti Gorbačova da napusti područje Istočne Evrope, ili su te promjene posljedica dubokih unutrašnjih promjena u svim tim zemljama i njihove riješenosti da krenu vlastitim putem. Iz tog pitanja, koje nema samo teorijsku vrijednost, proizlazi i novo pitanje koje se odnosi na mogućnosti traženja novih odnosa.

Neki sovjetski promatrači smatraju da one moraju same tražiti svoja rješenja, kako na polju gospodarskog razvoja, tako isto i na polju sigurnosti. Pritom se jedino zahtijeva da se ne narušavaju sovjetski interesi.

Druga struja sovjetskih analitičara, u nastojanju da ipak zdrži kakav-takav utjecaj u Istočnoj i Srednjoj Evropi, pokušava naznačiti finlandizaciju kao model kojem bi trebalo težiti. Međutim, odmah treba dodati da je finlandizacija izdržala probu vremena, ali u jednom sasvim drugačijem vremenskom razdoblju, zatim da

⁶ Pitanje ulaska u EZ svakako je jedno od ključnih za sve istočnoevropske zemlje. Njihove intencije su sasvim jasne i svaka od njih željela bi što prije postati članicom EZ-a. Međutim, u EZ-u mišljenja o mogućnosti ulaska znatno variraju. U svakom slučaju u Bruxellesu to pitanje ostavlja za početak slijedećeg stoljeća.

je ona unatoč praktične vrijednosti, ipak otežavala finsko uključivanje u Evropu i na kraju da je Finska u doba kada joj je ta politika bila nametnuta i bila je prisiljena da je prihvati. Danas u istočnoj i Srednjoj Evropi teku drugačiji procesi i svaka vrsta finlandizacije smatrala bi se pokušajem ograničavanja nacionalnog suvereniteta.⁷ Dok su do prije nekoliko godina sovjetski današnji saveznici mogli samo maštati o finlandizaciji kao tipu odnosa sa Sovjetskim Savezom, ta politika je za njih danas sasvim prevladana i nepotrebna.

Sve te zemlje više ili manje shvaćaju da bilo koji međunarodni aranžman na polju sigurnosti mora voditi računa o sovjetskim interesima. Na to ih upućuje ne samo povijest, tradicije poslijeratnih odnosa, nego i konkretna zbivanja u samom Sovjetskom Savezu. Da li će tamo ostati *status quo ante* ili će doći do daljnje pobjede demokratizacije, očito je da se unutrašnji raspad neće zaustaviti. U doba kad nema vanjske opasnosti, glavna opasnost su unutrašnji problemi, a kako sve nove demokracije leže u sferi blizu sovjetske krize jasne su i opasnosti koje taj novi oblik sovjetskog faktora može prouzročiti u Evropi.

Polazeći od takvog shvaćanja situacije, dio novih demokracija prihvaća sovjetsku inicijativu o sklapanju dvostranih ugovora o prijateljstvu i dobrosusjedskim odnosima. U tim ugovorima nedostaje sve ono što je nekada bilo nametnuto i što je proizlazilo iz specijalnog položaja Sovjetskog Saveza i primata njegovih interesa. Ne postoji vojna suradnja, kao ni bilo koji oblik uzajamne pomoći. Mreža takvih ugovora trebala bi zadovoljiti sovjetski dio interesa barem utoliko što bi se stvorila mogućnost da se istaknu važnost i potreba postojanja dvostranih ugovora. Samim tim bi se istaklo i značajnije Sovjetskog Saveza za pojedine susjedne zemlje, ali isto tako i za čitavo područje.

Taj skroman oblik dvostranog povezivanja u dogledno vrijeme sasvim sigurno neće biti nadopunjavan. Posebice ne onim sadržajima koji bi se mogli svrstati u kategoriju sigurnosti. Time će nove demokracije pokazati da vode računa o sovjetskoj politici i političkoj realnosti, a za sovjetsko rukovodstvo to bi trebalo biti jamstvo da će nove demokracije poštovati postojanje makar i smanjenog Sovjetskog Saveza.

b) Suradnja s NATO-om

Opcija koja se dijelu istočnoevropskih analitičara čini posebice korisnom odnosi se na suradnju s NATO-om. Neki politički krugovi ističu da u doba kad postoji vakuum u Srednjoj Evropi i kad je ona na jednoj strani sučeljena s velikom Njemačkom i na drugoj strani sa sovjetskom krizom postoje uvjeti za izbijanje brojnih

⁷ Isto bi se moglo reći i za pokušaje da se te zemlje uvrste u neutralne ili nesvrstane. Prijedlog H. Kissingera da se stvori tzv. neutralni pojas od istočnoevropskih zemalja gotovo da i nije komentiran na Istoku Evrope. Po mišljenju istočnoevropskih analitičara to bi bio pokušaj odvajanja tih država od Evrope koja je za sve njih glavni cilj. Nesvrstanost, bez obzira na svoje sadašnje teškoće, nikome u Istočnoj Evropi, također, nije interesantna jer se u novim slobodnim uvjetima traži ulazak u društvo bogatih i razvijenih, a to je upravo EZ.

nestabilnosti. Stoga se ističe da će upravo to područje, da li zbog svojih internih nestabilnosti ili pak onih koje će biti uvezene, npr., iz Sovjetskog Saveza, omogućavati brojne poremećaje.

Subregionalni okviri suradnje — bilo Pentagonala ili triangularna suradnja Češko-Slovačke, Mađarske i Poljske — bit će, svakako, nedostatni da rješavaju ta krizna stanja. Uostalom, u oba slučaja radi se o pretežno političkom klubu *sui generis*. Pentagonala o pitanjima obrane nije raspravljala i vjerojatno to neće ni činiti, dok triangulara navodi samo potrebu održavanja konzultacija o vojnim pitanjima, isključujući, međutim, bilo kakvu vojnu suradnju.

NATO zemlje nove demokracije vidi kao snažno jezgro sigurnosti koje je izdržalo probu vremena, koje integrira 16 zapadnih zemalja, i u kojem se nalaze SAD i Kanada kao izvanevropske zemlje. Unatoč očekivanim promjenama u toj organizaciji, vjeruje se da će NATO i dalje biti potreban,⁸ te da bi se bilo korisno što više približiti toj organizaciji.

Stanoviti pokušaji Poljske, Češko-Slovačke i Mađarske da najave svoje želje za suradnjom naišle su na hladan prijem u Bruxellesu. Očito je da NATO ne želi u sadašnjoj situaciji iritirati sovjetsko vrhovništvo i da ne pokazuje interes za destabilizaciju Sovjetskog Saveza. Sasvim suprotno od toga, američka i zapadna politika u odnosu na Baltik i Jugoslaviju potvrđuju da se i u ovom dijelu Evrope ocjenjuje da promjene, posebice one brze i radikalne, nisu u interesu Zapada.

Iako donekle iznenadene takvom politikom, nove demokracije postaju svjesne argumenata koji im se nude u razgovorima s vodstvom NATO-a. Želja da NATO bude jamstvo sigurnosti Zapadne Evrope znači, dakako, i to da ga se ne želi upletati u rješavanje nekih kriznih stanja, posebice ako je u njih uvučena i sovjetska politika.

Taj odnos se vjerojatno neće uskoro promijeniti i nema mogućnosti da se odjenom pojavi interes NATO-a za nove demokracije. Stoga se mogu očekivati samo suradnja pojedinih organa NATO-a i novih demokracija, stanovite konzultacije i svi oblici pretežno političke suradnje. To podrazumijeva da se neka vrsta pridruženog ili pak punopravnog članstva u ovoj situaciji ne može očekivati. Možda bi tek u nekoj višoj fazi, kad bi se NATO prihvatio kao jedinstveni oblik kontinentalne evropske sigurnosti, moglo računati na početni promatrački status zemalja Istočne i Srednje Evrope, dakako, pod uvjetom da se prethodno i to pitanje riješi u sferi američko-sovjetskih odnosa i odnosa između SSSR-a i NATO-a.⁹

⁸ Vjerojatno je najbolju eksplikaciju istočnoevropskih viđenja NATO-a dao prilikom posjete sjedištu NATO-a predsjednik Havel. Prema njegovom mišljenju, to je najdemokratskiji oblik suradnje za sve zemlje koje poštuju načelo slobodnih izbora i bez obzira na daljnji razvoj evropskih odnosa, u kojem bi mogao nastati novi evropski sustav kolektivne sigurnosti, NATO predstavlja temelje takvog modela. Vidi: *NATO Review*, Bruxelles 1991. br. April, str. 31—32.

⁹ U de Michelisovoj viziji nove Evropske integracije: od San Franciska do Vladivostoka, NATO, Europska zajednica i Vijeće Evrope tri su temelja. Promatrajući nov razvoj u tri faze, de Michelis ističe potrebu razvijanja novih odnosa do polovice ovog desetljeća između SSSR-a i njegovih bivših saveznika iz VU. U drugoj fazi od 1995. bi SSSR i NATO potpisali sporazum o suradnji, a u roku od 10—15 godina Poljska, Češko-Slovačka i Mađarska mogle bi postati članicama EZ. *Vjesnik*, 27. 4. 1991.

c) Zapadnoevropska unija kao model

U traženju svog novog mjesta Zapadnoevropska unija pokazuje sve veće zanimanje za Istočnu Evropu u cjelini. Organizacija koja sada želi biti spona između NATO-a i Evropske zajednice u reprezentiranju svoje nove istočne politike vidi šansu za jačanje svog autoriteta i mogućnost da se bolje pripremi za nove transformacije zapadnog sustava vojno-političkih odnosa.

Najave mogućnosti stvaranja snaga koje bi trebale djelovati u evropskom prostoru posebice u kriznim stanjima, naznačile su i eventualna područja akcije. Rumunjsko-mađarski konflikt oko Transilvanije ili pak jugoslavenska kriza uzimaju se kao eventualni prvi pravci aktivnosti Zapadnoevropske unije.

Samim tim otvorio se i prostor za moguće spekulacije o tome da li bi novim demokracijama bilo moguće lakše razviti oblike suradnje sa Zapadnoevropskom unijom nego, npr. s NATO-om.

Da li je traženje novog mjesta za Zapadnoevropsku uniju navelo njezina glavnog čovjeka, von Eckelena, da se okrene prema Istočnoj Evropi ili je tek riječ o marginalnom naporu da se naznače prostori budućeg evropskog kriznog razvoja?. U svakom slučaju Zapadnoevropska unija, ako bi se opredijelila za širenje svojih redova i otvaranje vrata novim članovima, vjerojatno bi izazvala velik interes u novim demokracijama. No, i u ovom slučaju obje strane, Zapadnoevropska unija i zemlje Istočne i Srednje Evrope, morale bi voditi računa i o sovjetskoj osjetljivosti.

d) Evropska zajednica kao glavni cilj

Suradnja s Evropskom ekonomskom zajednicom daljnja je opcija, i to svakako dugoročnog karaktera. Od Poljske pa do Albanije Evropsku ekonomsku zajednicu vide kao instrument ujedinjene buduće Evrope. U njoj se traži šansa brzog unutrašnjeg razvoja, boljeg života, demokratizacije i razvijanja ljudskih sloboda.

Očekujući sve blagodati koje proizlaze iz članstva u Evropskoj zajednici, ne treba čuditi da gotovo sve zemlje novih demokracija izjavljuju da je to njihov krajnji cilj i da su spremne prihvatiti sve kriterije koje postavlja EEZ. To podrazumijeva u prvom redu prihvaćanje evropske političke kooperacije (EPC), tj. svih oblika političkog i budućeg vojnog integriranja.¹⁰

Kako se Evropska zajednica sve više smatra jedinim putem cjelokupnog evropskog razvoja, očekuje se da bi i sovjetska politika mogla lakše prihvatiti izjašnjavanje za ovu opciju. Ne ulazeći u to u kojoj fazi razvoja bi pojedine zemlje Istočne ili Srednje Evrope mogle postati stvarnim članovima Evropske zajednice, vjeruje se da bi ipak krajem stoljeća, ili barem u početku narednoga, nove demokracije mogle biti integrirane u Evropu.

¹⁰ R. Rukadinović, V. Mileta, *Evropa iza ugla*, Zagreb, 1990, August Cesarec, str. 225—229.

Samim tim za njih bi se riješilo i pitanje sigurnosti jer bi uza sva unutarnja pitanja, čije bi rješavanje ubrzalo članstvo u EZ-u, njihova vanjska sigurnost također bila promatrana u kontekstu sigurnosti Evrope.

Kako za novu Evropu pokazuju interes i Gorbačovljevi Sovjetski Savez i republike koje negiraju politiku Moskve (Baltik, Moldova), jasno je da bi ovakav model sigurnosti imao daleko veće šanse da bude prihvaćen u Sovjetskom Savezu. Istočnoevropske zemlje svakako će ući u EEZ prije Sovjetskog Saveza, ili onoga što od njega ostane, no za sovjetsku politiku bilo bi svakako lakše prihvatiti članstvo tih zemalja u EZ-u nego, primjerice u NATO-u.

S druge strane, prihvaćanje tih realnosti omogućili bi da se i Sovjetski Savez približi EZ-u odnosno da inzistira na svojoj davnoj koncepciji »Evrope kao zajedničkog doma«, koja bi u evropskoj integraciji mogla dobiti najčvršće okvire.

c) *Panevropski model sigurnosti*

Iako je Evropska zajednica u posljednje vrijeme gurnula u drugi plan rad Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji, KESS je ipak jedini oblik zajedničkog panevropskog djelovanja, uz sudjelovanje Kanade i Sjedinjenih Američkih Država. Činjenica da se u njemu nalaze 34 države i da su sve potpisale dosadašnje dokumente KESS-a, te da su spremne sudjelovati u njegovom daljnjem radu, daju KESS-u mogućnost realizacije rješenja na cjelokupnom evropskom prostoru.

Upravo zbog toga KESS ima uvjete da u novoj, posthladnoratovskoj Evropi, koja teži svojoj punoj integraciji, ali je od nje daleko, postane središte aktivnosti usmjerenih prema evropskoj sigurnosti. Taj novi sustav sigurnosti, čiji su temelji udareni u helsinškom završnom aktu i u pariškoj Povelji, može se ogledati na razne načine. Čini nam se da bi se evropska sigurnost mogla ostvariti na tri različita načina:

1. U Evropi, koja je izmijenila svoje lice i u kojoj i dalje postoje različite države, bilo bi korisno pristupiti potpisivanju dvostranih ugovora među pojedinim evropskim državama. U njima bi se države obvezale na aktivnosti u pravcu stvaranja jedinstvenog evropskog sistema sigurnosti i stvaranje mehanizma bilateralnih konzultacija koje bi vodila nastajanju tog sistema. Istodobno, to bi otvorilo i prostor da se u toku tih konzultacija na načelima KESS-a raspravlja i o svim ostalim pitanjima bilateralnih odnosa, dakle i o sporovima.¹¹

2. Mjere koje su već ugrađene u mehanizam KESS-a trebaju se primijeniti. To se ponajviše odnosi na djelovanje Centra za sprečavanje kriza iz Beča, koji bi morao

¹¹ Berlinski sastanak ministara vanjskih poslova država članica KESS-a učinio je prvi korak u pravcu mogućnosti sazivanja sastanka ne na osnovi konsenzusa, već na osnovi prijedloga jedne države, podržane od ostalih 13 zemalja. Time je stvorena mogućnost da se neke krizne situacije (predmnijeva se da će one najprije nastupiti u SSSR-u i Jugoslaviji) mogu hitno razmatrati na KESS-u. Drugo je, naravno, pitanje mehanizma koji bi se mogao direktno upotrijebiti za rješavanje stanovite situacije i da li bi se to moglo učiniti mimo volje legalnih državnih vlasti.

postati tijelo koje je u stanju djelovati u svim situacijama koje prijete sigurnosti i stabilnosti u Evropi. Centar bi morao širiti svoje aktivnosti od razoružanja pa do uzimanja u obzir novih evropskih realnosti koje također prijete sigurnosti i stabilnosti u Evropi. Centar bi morao širiti svoje aktivnosti od razoružanja pa do uzimanja u obzir novih evropskih realnosti koje također prijete sigurnosti (problemi migracije, nacionalnih manjina, promjene granica, ekologija).

U sklopu takvog proširenja aktivnosti Centra treba stvoriti mogućnost da se iz njega reagira na svako kršenje evropskih načela odnosa, što bi trebalo značiti da bi u budućnosti trebalo voditi računa o stvaranju multinacionalnih snaga KESS-a koje bi mogle djelovati u nužnim situacijama.

U današnjoj fazi, kada se raznim evropskim organizacijama (Vijeću Evrope, Evropskoj zajednici i KESS-u) upućuju zahtjevi pojedinih evropskih naroda za mirno rješavanje njihovih kriznih internih stanja¹² potrebno je ojačati mogućnosti za djelotvorno razmatranje tih složenih problema.

To se dakako odnosi na zemlje Istočne i Srednje Evrope i na opasnu mogućnost da uzrokuju svoju unutrašnju i širu, evropsku, destabilizaciju. Stoga bi bilo korisno izgraditi sistem koji bi posebice razmatrao kritično stanje u ovom dijelu Evrope i u SSSR-u. To bi moglo biti posebni komitet ili komisija KESS-a za ovo područje, u čijem sastavu bi bili, npr., zamjenici ministara vanjskih poslova svih zemalja bivšeg socijalističkog područja. Sazvali bi se redoviti sastanci u raznim zemljama, a odluke koje bi se donosile morale bi biti obvezujuće jer bi se temeljile na načelima helsinškog završnog akta i pariške Povelje. U radu komiteta sudjelovale bi i Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez.

Takvo tijelo moglo bi relativno lako razmatrati pitanje odnosa između pojedinih zemalja ili pak stanje odnosa na polju široko shvaćene sigurnosti na čitavom području. Temelj bi bio KESS, a sudjelovanje SAD-a i Sovjetskog Saveza davalo bi posebnu težinu radu komiteta. Sve zemlje sudionice imale bi mogućnost da ravnopravno djeluju, a kako bi takav mehanizam bio u okviru KESS-a, on ne bi smio kod nikoga izazivati osjećaj ugrožavanja sigurnosti.

Od neuspjelih pokušaja instaliranja neke nove finlandizacije, prihvaćanje NATO-a, Evropske Zajednice pa do Konferencije o evropskoj sigurnosti u suradnji dug je put promišljanja nove evropske sigurnosti, posebice one u Istočnoj i Srednjoj Evropi. Opredjeljujući se za pojedina od tih rješenja, bivše socijalističke zemlje danas prvi put nakon drugoga svjetskog rata vode računa o svojim nacionalnim interesima. Promijenila su se gledanja na svijet i na međunarodne odnose, na savezništva i neprijateljstva, a promijenjena je i vojna doktrina.

Sigurnost se gotovo u svim novim demokracijama shvaća u širem smislu, ne samo kao odsustvo straha od svakog napada već kao kategorija koja se ne ostvaruje samo vojnom silom. Sigurnost se sve više shvaća kao postojanje vojne sile dostatne za obranu, ali i kao podizanje kulturne i obrazovne razine, jačanje dvostranih od-

¹² Brojni apeli upućuju se godinama iz sovjetskih baltičkih republika kao i iz raznih dijelova Jugoslavije.

nosa, posebice sa susjedima, jačanje nacionalnog gospodarstva, razvijanje demokracije i slobode unutar zemlje i poštovanje ljudskih prava.

U području koje je uvijek bilo bogato nacionalizmima, u kojem gotovo da i nema tradicija liberalizma i demokracije, gdje su cvjetali šovinizmi i antišovinizmi, terorizam i stalni zbjegovi, sigurnost se ne može shvaćati zatvoreno i izolirano od unutarnjih i vanjskih zbivanja.

Sigurnost je univerzalna i nedjeljiva, ona mora imati kontinentalne (evropske) razmjere, regionalne i nacionalne da bi svi građani, pa i u Istočnoj i Srednjoj Evropi, mogli tvrditi kako je ostvareno stanje sigurnost.

Do takvog stanja, nema sumnje, put će biti dug i pred nosioce ovih ideja ispriječit će se brojni problemi. Neke od novih demokracija tražit će rješenje bliže čvrstoj vojnoj organizaciji, druge će tražiti jačanje KESS-a, dok će one malo udaljenije od središta Evrope, pozivati razvijenu Zapadnu Evropu da im pomogne kako bi se suprotstavile najezdi islamskog fundamentalizma.

Ipak u tom novom mogućem izboru opcija sigurnosti Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji ima najveće šanse. Proces koji je započeo u godinama hladnog rata i koji je u velikoj mjeri pomogao da se prevlada evropska vojno-politička podjela, mora sada stvoriti šanse da se Evropa nađe kao cjelina u rješavanju svih svojih problema, uključujući i stvaranje novog modela evropske sigurnosti.

NATO kao temelj novog evropskog sigurnosnog sustava

Posthladnoratovska Evropa postavlja danas sve češće pitanje svog identiteta, gospodarskog, političkog i vojnog. Veliki jaz koji je dijelio dva evropska pola, proizišao iz političkih, ideoloških i ekonomskih razlika, definitivno je premošćen, i Istok i Zapad priznaju danas iste vrijednosti, a glavni protagonist podjele na Istoku, Sovjetski Savez, prestao je postojati u nekadašnjem obliku.

Na gospodarskom planu očito je da će novi identitet biti teško tražiti u Evropskoj ekonomskoj zajednici za zemlje postsocijalizma. Iako se Mađarskoj, Poljskoj i Češko-Slovačkoj daju stanovite šanse, malo je vjerojatno da će te zemlje prije početka slijedećeg stoljeća ući u EEZ. Ostale države Istočne i Srednje Evrope čekat će, svakako, još dulje.

Na političkom planu Vijeće Evrope otvorilo je svoja vrata i može se lako dogoditi da relativno brzo većina istočnoevropskih zemalja postanu članice. Na taj način bi i Strasbourg mogao imati veće značenje za razvijanje evropskog političkog identiteta i stvaranje uvjeta za brže integriranje Istoka i Zapada.

Vojno-sigurnosne odrednice stvaranja jedinstvene Evrope, iako nisu do kraja definirane, ipak pružaju stanovite znakove da bi se i na tom polju moglo ići mnogo brže nego, primjerice, na gospodarskom.

Raspadom Varšavskog ugovora nastao je veliki vakuum u istočnoj Evropi, u koji se unatoč traženju pojedinih bivših socijalističkih zemalja NATO nije želio

uključiti. Oprez pred preuzimanjem novih obveza i želja da se ne iritira sovjetska politika, odnosno pozicije Gorbačova, stvarali su situaciju u kojoj su signali za otvaranje NATO-a dolazili s Istoka, dok je Zapad bio izrazito suzdržan. Tek nakon neuspjelog moskovskog puča, demontiranja posljednjih komunističkih ostataka u Moskvi i definitivnog procesa raspada Sovjetskog Saveza, zapadna politika je počela ozbiljnije tretirati Istočnu Evropu.

Otpočeli su kontakti, razmjenjuju se delegacije, pristupa se školovanju istočnoevropskih časnika u vojnim akademijama članica NATO-a, ostvareni su i prvi zajednički istraživački projekti. Sve to zajedno pokazalo je da se istočnoevropske zemlje više ne tretiraju kao stanovit »sigurnosni rizik«, niti da postoji uvjerenje kako bi jačanje veza s Istokom moglo pokvariti zapadne odnose s Moskvom.

Rimski sastanak šefova država i vlada NATO-a označio je, međutim, i korak dalje. U svojoj naznaci putova mira i suradnje, čelnici zemalja NATO-a označili su i opasnosti u kojima bi NATO mogao djelovati. Više nema drugog bloka koji je glavni neprijatelj, niti druge ideologije koju bi eventualno trebalo eliminirati vojnim sredstvima. Problemi koje treba riješiti jesu: etnički i nacionalni problemi u dezintegriranom Sovjetskom Savezu, krize u Istočnoj Evropi i mogući izazovi izvan evropskog prostora, koji bi mogli uzgorziti evropske temelje sigurnosti.

Tom definicijom novih problema i zadataka otvorena je, istodobno, i mogućnost da se Istočna Evropa pojavi kao sastavni dio NATO-a. Ono što je sovjetska politika predlagala još davne 1955. godine tj. da se izgradi jedinstveni sustav evropske sigurnosti — dakako tada je to bila samo propagandna parola — sada može postati evropska realnost.

Istočnoevropske zemlje, bojeći se prvenstveno posljedica raspada velikog kolosa — nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, kao i regionalne krize u Jugoslaviji, traže NATO i njegova jamstva, jer znaju da bi jedino taj mehanizam mogao pomoći u slučaju većih opasnosti, kad bi zatajila sva nacionalna središta. Regionalna ili pak trilateralna središta nemaju niti toliko značenje niti mogućnost djelovanja.

Sovjetska politika, pod velikim utjecajem ruske politike, također je promijenila svoj stav prema međunarodnoj vojnoj suradnji. Nekadašnja politika nemiješanja u unutarnja pitanja sada je, pod utjecajem događaja u Jugoslaviji, promijenjena i smatra se da u kriznim stanjima međunarodne institucije mogu djelovati na suzbijanju sukoba. Samim tim otpale su i zapreke za sovjetsko približavanje NATO-u kao budućem eventualnom središtu evropske panevropske akcije.

Najavljeni sastanak članica NATO-a i bivših socijalističkih evropskih zemalja, na čelu sa Sovjetskim Savezom, biti će, svakako, početak izgradnje novog sustava sigurnosnih odnosa, koji mogu biti dalje transponirani u ostale sfere evropske suradnje.

Istok će na taj način ojačati svoje nacionalne pozicije na planu sigurnosti, ali će se i za korak približiti Evropi. S druge strane, članice NATO-a moći će izravnije pratiti zbivanja u Sovjetskom Savezu koja državnicima na Zapadu trenutno smatraju najvećom opasnošću. Dezintegraciju sovjetske države prati i dezintegracija vojnih snaga, uključujući i nesporazume o tome kome će pripasti nuklearno oružje. Iako

se nuklearne snage nalaze samo u Rusiji, Ukrajini, Kazahstanu i Bjelorusiji već sama činjenica da ono ima četiri, umjesto jednog vlasnika, stvara golemu potencijalnu opasnost. S obzirom na nesredene odnose između tih novih država-republika i njihovih susjeda, opasnost je još veća. Dio nuklearnih kapaciteta raspršen na teritoriju čitavog Sovjetskog Saveza, a to znači da bi gotovo svaka od 15 sovjetskih republika u dogledno vrijeme mogla posjedovati nuklearni program. Odnosi među tim republikama mogu pak samo multiplicirati nuklearne opasnosti.

Vjerujući da bi uključivanje SSSR-a u NATO moglo imati pozitivan utjecaj na centralizirano održavanje kontrole i smanjenje opasnosti, očito je da je Zapad spreman podržati ideju o pretvaranju NATO-a u glavnu evropsku vojnopoličku i sigurnosnu instituciju.

Osim toga, u fazi kad još uvijek postoji snažan pritisak da se Zapadnoevropska unija postupno integrira u Evropsku uniju, odnosno da postane vojni instrument zapadne evropske integracije,¹³ uključivanje Istoka u NATO može ojačati samu organizaciju. Britanska i američka pozicija prilično je jasna; i te dvije zemlje htjele bi sve vojne snage Zapada vidjeti u okviru NATO-a. Njemačka i Francuska zalažu se za stvaranje posebnih evropskih vojnih snaga koje bi u okviru Zapadnoevropske unije mogle biti temelj nove evropske sigurnosti. Dilema nije razriješena ni u Rimu i očito je da će se sporovi o njoj nastaviti.

Međutim, danas je ipak jasno slijedeće: prihvaćanjem Istoka NATO je pokazao svoju spremnost da proširi svoje aktivnosti, a možda i svoje članstvo. Samim tim otvaraju se i nove mogućnosti za povezivanje NATO-a s Konferencijom o evropskoj sigurnosti i suradnji, odnosno stvaranja temelja na kojima bi politički oblik KESS-a bio nadopunjen vojno-sigurnosnom strukturom spremnom da djeluje u skladu s načelima helsinškog i pariškog dokumenta.

¹³ *Financial Times*, Nov. 10. 1991.

Radovan Vukadinović

AN EASTERN EUROPEAN SECURITY SYSTEM

Summary

At a time when the Eastern European Socialist system has been definitely buried, the former socialist countries are trying to find ways that will lead them to a new understanding of peace and security. The internal manifestations of instability which are increasingly felt — the fall of the living standard the fall of production, the increase of unemployment — require a new political approach and a similar ally or alliances. In this new situation when the new democracies are trying to find ways in which to satisfy internal requests more quickly, foreign policy facts play an ever more prominent role. Special stress is put on how to restructure relationships with the Soviet Union. A second sphere of necessary changes pertains to questions concerning new relationships between former members of the Socialist alliance. Instead of the dogmatized, ideologically «founded» friendship, conditions are laid for the establishment of normal neighbourly and friendly relations. The creation of mechanisms and the development of various forms of subregional cooperation is seen in the countries of Eastern Europe as a means towards their eventual joining the European Community in all its activities and institutions. Almost all the countries of the new democracy are stating this to be their final goal and claim to be ready to accept all the criteria stipulated by the EEC.